

УДК 332.122:330.655(338.1)

СТРУКТУРНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ПРОБЛЕМИ ВИДАВНИЧО-ПОЛІГРАФІЧНОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

О.А. Сухорукова

Представлено дослідження компонентної, функціональної, територіальної структури видавничо-поліграфічного комплексу (ВПК) України, що дозволяє визначити актуальні проблеми його розвитку й розміщення, напрямки удосконалення управління комплексом на всіх рівнях.

The research of a functional, component and territorial structure of a publishing and polygraphic complex of Ukraine is submitted which allows to determine actual problems of development and accommodation of complex and direction of improvement management on all levels.

Одним з актуальних напрямків досліджень у галузі економіки видавничої справи та поліграфії [2, 3, 4] є структурна характеристика ВПК України. Звичайно такий аналіз проводиться за параметрами функціональної, компонентної і територіальної структури.

Функціональна структура визначається перш за все цільовою спрямованістю комплексу. Метою комплексу є задоволення потреб населення та народного господарства у різноманітній друкованій продукції із забезпеченням високої економічної та соціальної ефективності. Функціональна структура комплексу характеризується наявністю профілюючих, ресурсних, фондоутворюючих та інфраструктурних галузей [1].

Профілюючими галузями ВПК є видавництва та поліграфічні підприємства, основна функція яких – виготовлення видавничої та друкованої продукції. Ресурсні галузі представлені промисловістю по виробництву друкарського паперу, фарб, різноманітних допоміжних матеріалів. Фондоутворюючими галузями є поліграфічне машино- та приладобудування. Інфраструктурні галузі, що забезпечують функціонування комплексу та споживання його продукції, представлені мережею розповсюдження друкованої продукції, науково-дослідними та проектними організаціями, освітніми закладами, системою матеріально-технічного постачання.

У табл. 1 наведені показники функціонування комплексу, які дозволяють описати його компонентну структуру. Відомості стосовно мережі розповсюдження друкованої продукції є неповними, тому наводяться оціночні дані автора.

Таблиця 1

Основні показники функціонування ВПК за станом на 01.01.2000 р.

Показник	Видавництва	Поліграфічні підприємства	Книготоргівля
Кількість підприємств	2061	1764	600
у т.ч. великих	303	389	40
Структура власності*, %:			
державні	10,8	48,9	12
колективні	60	48,7	87
приватні	30	2,1	1
Чисельність працюючих	31950	35196	5000
Обсяг випущеної продукції/ виконаних робіт, тис.грн.	816139,1	783819	447569
у т.ч. великими підприємствами	358433	598192	–
Рентабельність галузі*, %	22,7	14,3	10

*по великих підприємствах, за кількістю

Оцінка територіальної структури ВПК України проведена за показником локалізації видавництв, поліграфічних підприємств, торговельної сфери з врахуванням чисельності населення регіону. Представлена структура ВПК і за обсягами випущеної продукції / виконаних робіт (табл. 2).

Таблиця 2

Характеристика територіальної структури ВПК України

Регіон	Індекс локалізації за чисельністю населення регіону			Структура комплексу, %		
	видавництва	поліграф. пром.	торговельна сфера	видавництва	поліграф. пром.	торговельна сфера
Україна	1	1	1	39,8	38,2	22
Причорноморський	0,35	0,51	0,97	24,11	33,31	42,58
Подільський	0,23	0,16	0,74	28,99	19,38	51,62
Поліський	0,19	0,37	0,77	20,00	36,44	43,6
Придніпровський	0,33	0,47	0,98	24,94	34,20	40,9
Донецький	0,45	0,49	0,83	32,74	34,03	33,2
Карпатський	0,53	0,75	0,78	31,35	43,06	25,59
Центральний	4,72	3,81	1,63	50,80	39,58	9,6
Східний	0,53	0,85	0,91	28,67	44,44	26,89

Територіальна структура ВПК України характеризується тим, що переважна більшість підприємств зосереджена у Центральному, Карпатському та Східному регіонах. Тут сформовано три потужних локальних ВПК: у Києві, Львові та Харкові. Питома вага їх у загальнодержавних показниках за обсягами випущеної продукції/виконаних робіт складає: по видавництвах – 80,5%, по поліграфічних підприємствах – 65,64, по торговельній сфері – 27,24% [5]. В їх структурі переважають видавнича та поліграфічна галузі, питома вага торговельної сфери за обсягами виконаних робіт по регіонах коливається в межах від 7 до 20%. У цих містах зосереджений основний науково-технічний та освітній потенціал комплексу.

Слід зауважити, що відбуваються позитивні перетворення і в інших містах регіонів: зокрема, проводиться модернізація основних фондів обласної друкарні у Черкасах, у регіонах розвинена торговельна мережа та інфраструктура комплексу. У той же час у Закарпатській, Івано-Франківській та Сумській областях слабо розвинена видавнича активність, у структурі комплексу переважає торговельна сфера.

Основними проблемами розвитку комплексу цих регіонів є розрив традиційних зв'язків між ланками комплексу через загальноекономічну ситуацію, відсутність фінансових ресурсів для реалізації інвестиційних проектів, недостатній рівень сприяння зростанню з боку держави. Практично відсутня співпраця підприємств комплексу з іншими суб'єктами інформаційного бізнесу, що необхідно в умовах глобалізації економічного середовища та розвитку інформаційного суспільства.

В цілому в даних регіонах України за сприятливих умов можливий гармонійний розвиток усіх галузей ВПК та забезпечення населення друкованою продукцією.

Середній рівень розвитку ВПК характерний для Донецького, Придніпровського, Причорноморського регіонів. У структурі комплексу найменшу частку займає видавнича сфера, досить розвиненою є поліграфічна промисловість, частка торговельної сфери коливається в межах від 31% у Донецькій області до 49% у Запорізькій [5]. Відбуваються активні процеси розвитку недержавних форм власності. Локальними зосередженнями підприємств комплексу є Донецьк, Дніпропетровськ, Запоріжжя, Сімферополь, Одеса, Херсон, Севастополь. Відносно слабкий розвиток видавничої сфери, очевидно, компенсується задоволенням попиту на російські видання. Збереження такої тенденції фактично означає втрату впливу на інформаційний і культурний простір Східної України та Причорномор'я. У регіонах функціонують такі осередки науково-технічного та ресурсного потенціалу, як Одеський завод поліграфічних машин, приладобудівні заводи, целюлозно-паперові фабрики.

Проблемами регіонального розвитку, поряд із загальними, є слабке інформаційне і наукове забезпечення суб'єктів комплексу, недостатній розвиток ресурсних галузей та його інфраструктури.

Найменш розвиненими є Поліський та Подільський регіони. Для них характерна структура, де переважає, як правило, торговельна сфера. У Вінницькій області її питома вага досягає 61%, Чернігівській – 51, Хмельницькій – 50, Волинській – 48% [5]. В цілому слід зауважити, що значна питома вага не є недоліком при умові достатньо високого розвитку інших сфер видав-

ничої діяльності. Але саме для цих областей характерний низький рівень забезпеченості книжковими, газетними, періодичними виданнями. Обсяг продаж на душу населення також є найнижчим. У Рівненській області спостерігається найбільша питома вага поліграфічної промисловості у компонентній структурі регіонального ВПК – 56%. Позитивні структурні зрушення маємо лише у Тернопільській області, де відбувається активний розвиток видавничої сфери. ВПК даних регіонів відзначається недостатніми розвитком усіх складових елементів продуктивних сил і рівнем розвитку інфраструктури, проблемами у створенні авторського середовища та формуванні платоспроможного попиту.

Таким чином, для територіальної організації комплексу України характерна непропорційність розташування підприємств по регіонах, причому недостатній розвиток ВПК у деяких з них призводить до деформації структури комплексу, зменшення задоволення потреб споживачів у видавничій та друкованій продукції, втрати впливу на інформаційний і культурний простір регіонів.

Подолання диспропорційного розвитку можливе при умові формування та реалізації зваженої державної політики у видавничій сфері. Пріоритетним напрямком державної політики має бути розвиток видавничої галузі та розширення кола потенційних замовників шляхом внесення відповідних змін в організаційне, митне, валютне, податкове законодавство. Необхідне оновлення матеріально-технічної бази підприємств комплексу. Актуальними залишаються питання розвитку книготоргівельної мережі, у тому числі державної, а також підвищення рівня інформатизації регіонів та інформованості споживачів стосовно продукції. Це сприяло б доведенню до покупців продукції з Центрального, Східного, Карпатського регіонів. Економічними важелями цих процесів мають бути:

- формування бюджету для реалізації державних програм книговидавництва, розвитку таропакувальної галузі, суміжних галузей;
- врахування регіональних особливостей розвитку комплексу при формуванні державного та місцевих бюджетів;
- визначення пріоритетних напрямків пільгового кредитування ВПК з державного та місцевого бюджетів;
- удосконалення податкової та митної політики на державному і місцевому рівнях;
- формування зваженої цінової політики з метою підвищення соціальної ефективності функціонування ВПК.

Регіональна політика щодо розвитку та розміщення підприємств ВПК має бути побудована таким чином, щоб забезпечити отримання послуг, продукції комплексу кожним споживачем/замовником, випуск високоякісних виробів регіональної тематики, появу конкурентного середовища в регіонах, а також видалити можливість політичного впливу на суб'єкти регіонального комплексу. Особливу увагу слід приділити розвитку в регіонах підприємств-виготовлювачів пакувальної та рекламної продукції з потужною промисловістю й агропромисловим господарством. Розміщення окремих суб'єктів комплексу має ґрунтуватися на врахуванні економічних та демографічних факторів, що формують ринкову кон'юнктуру, рівнів кваліфікації трудових ресурсів і розвитку інфраструктури комплексу.

Рациональне розміщення інфраструктури вимагає: формування в усіх регіонах збутової мережі вітчизняних виробників паперу; розробки оптимальної системи матеріально-технічного забезпечення підприємств ВПК; забезпечення розвитку мережі обслуговування техніки по регіонах, мережі посередників і рекламних агентств; створення по всій території України інформаційних та електронних мереж, утворення єдиних інформаційних систем.

1. Барышников А.С. Проблемы формирования и развития межотраслевых комплексов и объединений. Л., 1988.
2. Державна програма розвитку національного книговидавництва і преси на період до 2000 року.
3. Масловатий М., Стефківський А. Як будувати управління у видавничо-поліграфічному комплексі // Палітра друку. 1997. №3. С. 4–6.
4. Статистичний щорічник України за 1999 рік/ Державний комітет статистики України: За ред. О.Г. Осауленко. К., 2000.
5. Сухорукова О.А. Аналіз стану та обґрунтування принципів розвитку та розміщення поліграфічної промисловості України // Продуктивні сили і регіональна економіка: Зб. наук. пр. К., 2000. С. 340–349.